

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparatistiky

Obecná a srovnávací literatura

Teze disertační práce

Mgr. Šárka Ledinská

**Prostory „vlastní“ a „cizí“ v pohádkách Karla Jaromíra
Erbena, Boženy Němcové, bratří Grimmů a
Ludwiga Bechsteina**

The “own” and “foreign” spaces in the fairy tales of Karel Jaromír Erben,
Božena Němcová, the Grimm brothers and
Ludwig Bechstein

1. TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE

1.1 ÚVOD

Disertační práce „Prostory ‚vlastní‘ a ‚cizí‘ v pohádkách K. J. Erbena, bratří Grimmů, B. Němcové a L. Bechsteina“ se zabývá deskripcí, analýzou a komparací poetiky tzv. „prostoru vlastního a cizího“ literárního díla obecně i v rámci reprezentativního diskurzu pohádek výše zmíněných autorů.

Fenomén „prostoru“, stejně jako (prostoru) „vlastního“ a „cizího“, je zvláště od doby moderního prostorového obratu¹ v mnoha vědeckých disciplínách klíčovým – ve skutečnosti dle geografa a urbanisty Edwarda W. Soji „neexistuje nic teoretického či empirického, co daným obratem nebylo zasaženo“.²

S pojmy „vlastní“ a „cizí“ navíc související téma odcizení člověka, ať již jinému člověku, společnosti, světu, popř. prostoru, či sám sobě, je v dnešní době velmi palčivé a „neméně pozornosti je věnováno také motivu přivlastnění, především přivlastnění majetkového, a to zvláště v oblasti ekonomické či politické“.³

„Prostor vlastní či cizí“ v této disertaci představuje prostor díla, který je možno na základě přesně vymezených a v disertaci popsanych sémů pojmů „vlastní“ a „cizí“ i v našem zvoleném diskurzu především explicitně uvedených, popř. objektivních informací určit ve vztahu ke konkrétně zvolenému subjektu – zde postavě hlavního hrdiny, jako mu vlastní či cizí.

Protože však přímé, popř. autoritativní stanovování: „tento prostor je postavě vlastní a tento je jí cizí“, se ukázalo být v rámci odborného výzkumu problematickým,⁴ zůstalo v naší práci upozaděno a při výzkumu poetiky „prostoru vlastního a cizího“ byly upřednostněny jiné aspekty.

¹ „Termín ‚prostorový obrat‘ označuje obrat k preferenci prostoru v mnoha vědeckých disciplínách na úkor času“ (srov.: Winkler, Kathrin; Seifert, Kim; Detering, Heinrich: *Literary Studies and the Spatial Turn*. In: *Journal of literary theory online*. [Online]. 2012, roč. 6, č. 1 [Cit. 2. 6. 2019]. Dostupné z: <http://www.jltonline.de/index.php/articles/article/view/482/1215>).

² Srov. Soja, Edward W.: *Vom „Zeitgeist“ zum „Raumgeist“*. *New Twists on the Spatial Turn*. S. 241–262. In: Döring, Jörg von; Thielmann, Tristan (hrsg.): *Spatial Turn. Das Raumparadigma in den Kultur- und Sozialwissenschaften*. Bielefeld: Transcript Verlag, 2008. S. 241–242, 244–245.

³ Srov. Kučera, Jan P.: *K politické filosofii Arthura Schopenhauera*. S. 52–63. In: *Acta Politologica*. [Online]. 2009, roč. 1, č. 1. S. 57 [Cit. 8. 10. 2019]. Dostupné z: https://acpo.fsv.cuni.cz/ACPOENG-14-version1-JPK_01_01.pdf.

⁴ Tak se jeví např. navzájem si odporující či se vylučující informace o postavě v textu, otázka míry subjektivity a objektivnosti uvedených soudů, to, zda si postava otázku po vlastním či cizím prostoru vůbec klade, polysémie pojmů „vlastní“ a „cizí“ atd.

Prvním hlavním záměrem a zároveň plánovaným přínosem této práce se stal pokus o teoretické i terminologické vymezení či upřesnění poetiky „prostoru vlastního a cizího“, popř. jevů s ní nejúžeji spjatých, v literárním díle obecně a zvláště v námi zvolených pohádkách.⁵ Druhým hlavním záměrem, popř. plánovaným přínosem, je pak deskripce, analýza i komparace poetiky tří zvolených dvojic prostorů jakožto reprezentantů daného „prostoru vlastního a cizího“ v oněch pohádkách.

Proto disertační práce sestává (kromě seznamu literatury) ze tří hlavních částí: části převážně teoretické, která tvoří odbornou bázi a východisko pro část analytickou či komparativní, a výsledky z obou částí jsou shrnuty, popř. prezentovány, v části závěrečné, čemuž odpovídá i struktura těchto tezí.

Při výzkumu poetiky „prostoru vlastního a cizího“ jsme se opřeli s ohledem na téma a rozsah disertace i naše předchozí odborné směřování především o přístup topologický (Z. Hrbaty, D. Hodrové,...) a strukturalistický (J. Lotmana, M. M. Proppa, C. L. Strausse, J. M. Meletinského atd.). Okrajově jsme zohlednili také některé pro naši práci produktivní premisy či východiska fenomenologie, konkrétněji M. M. Bachtina, G. Bachelarda, M. Heideggera a dalších.

Samotným pojmům (prostor) „vlastní“ a „cizí“, popř. „odcizení“ či „přivlastnění“, se mimo jiné z výše uvedených důvodů z různých hledisek věnovaly či věnují prakticky všechny (nejen) humanitní vědy, jako např. filozofie, psychologie, sociologie, antropologie, etnologie, literární věda atd.

Sekundární literatura k danému tématu se tak ukázala být prakticky bezbřehá. Na druhé straně jsme jej však zkoumali v rámci diskurzu, kterým se odborná obec doposud z tohoto hlediska zabývala jen velmi ojedinele, tedy bylo obtížné ke specifickému tématu „poetiky prostoru ‚vlastního‘ a ‚cizího‘ v pohádkách“ vůbec nějakou takto úzce zaměřenou sekundární literaturu najít, v čemž je sice možno naši práci v jistém smyslu vnímat jako inovativní, ale také to na ni kladlo jisté nároky. A otázka sekundární literatury nebyla jedinou výzvou tohoto výzkumu.

1.2 DESKRIPCE A VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ PRÁCE

Klíčové pojmy této práce, jako „prostor“, „vlastní“, „cizí“ a pojmy s tím související označují fenomény, které není snadné přesněji odborně vymezit. A to nejen proto, že

⁵ Náš výzkum se zaměřuje především na pohádky kouzelné, neboť jsou „nejstarodávnější a nejpočetnější“ (srov. heslo „pohádka“ in: Vlašín, Štěpán (ed.): *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. S. 281).

jsou polysémnní, ale také proto, že některé jejich sémy představují ne vždy snadno uchopitelné, subjektivní, popř. abstraktní jevy.

Proto se velká část první poloviny disertace zaměřila především na explikaci, deskripci a vymezení oněch pojmů, tedy na upřesnění teoretické báze výzkumu.

1.2.1 Prostor a jeho poetika

„Prostor“, který je prvním z klíčových pojmů této práce, jsme nejprve zasadili do kontextu jeho zkoumání (nejen) topologického či strukturalistického a za opory v dílech D. Hodrové (1994, 1997), J. Lotmana (1990), G. Zorana (2009), Z. Hrbaty (2005), M. M. Bachtina (1980) a dalších jsme jej i jeho jednotlivé typy popsali a blíže vymezili vůči pojmu „místo“ či dalším jeho součástem.

Vycházejí ze Slawińského tvrzení, že „prostor není jen jedním z komponentů zobrazené skutečnosti, ale je také středem sémantiky díla a základem jiných systémů, které se v něm objevují,“⁶ či Hrbatovy premisy, že „se literární prostor v širším smyslu slova ‚prostor‘ týká všech složek textu“,⁷ a zohledňuje také vymezení pojmů „místo“ a „prostor“ ve slovnících spisovné češtiny, jsme za „prostor“ v této práci označili „prostředí neohrazené, nekonečné, stejně jako prostředí blíže určené, vymezené, ohraničené, se všemi jevy, které se na něm nacházejí, popř. se mohou na něm nacházet, či s ním souvisejí,⁸ a to včetně těch, které s ním nejsou neoddělitelně spojené“. „Místo“ pak v této práci představuje synonymně s pojmem „prostor“ „prostředí blíže určené, vymezené, ohraničené, avšak tentokrát bez jevů, které se na něm nacházejí či s ním souvisejí, ale nejsou s ním neoddělitelně spojené“.⁹

Dále bylo v disertaci důležité vymezit pojmy „prostor“, „předmět“ či „místo“ vůči „postavě“ a ji také, zvláště ve vztahu k prostoru, podrobněji popsat, neboť právě vztah postavy k prostoru jako k tomu vlastnímu či cizímu je hlavním tématem této práce. Byť byla v práci stanovena poměrně přesná určující kritéria jednotlivých výše

⁶ Srov. Slawiński, Janusz: *Prostor v literatuře: základní rozdělení a úvodní samozřejmosti*. S. 116–129. In: Trávníček, Jiří (ed.): *Od poetiky k diskurzu: výběr z polské literární teorie 70.–90. let XX. století*. Brno: Host, 2002. S. 117.

⁷ Srov. Hrbata, Zdeněk: *Prostory, místa a jejich konfigurace v literárním díle*. S. 315–510. In: Červenka, Miroslav (ed.): *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005. S. 317.

⁸ Srov. např. Hodrová, Daniela: *Místa s tajemstvím: (kapitoly z literární topologie)*. Praha: Koniasch Latin Press, 1994. S. 5.

⁹ Srov. hesla „místo“ a „prostor“ in: *SSČ a SSJČ in: ÚJČ AVČR: Internetová jazyková příručka*. [Online]. 2008 [Cit. 13. 6. 2019]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz>.

zmíněných jevů,¹⁰ vymezení pojmu „postavy“ vůči „prostoru“, „místu“ a „předmětu“, zvláště z důvodu pohádkových transformací, metamorfóz, antropomorfizací atd., bylo v některých případech i přesto výzvou.

Podrobněji jsme se zaměřili především na specifické vztahy postavy k prostoru a připomněli, že postava pohádky je mimo jiné na základě výše uvedených pohádkových jevů schopna navázat s prostorem díla mnohem užší vztah, tedy si jej mnohem více přivlastnit (k pojmu „přivlastnit (si)“ a „odcizit (se)“ podrobněji viz dále), nežli postava s prostorem díla většiny jiných literárních žánrů, popř. nežli člověk s prostorem reálným. A dané tvrzení jsme podložili mnoha příklady z námi zvoleného diskurzu, které nám umožnily také ukázat různé aspekty uvedeného vztahu. Jednalo se třeba o splývání postavy s prostorem v případě motivu demiurga, proměnu postavy v prostor při jejím zakletí, zrození postavy z prostoru (např. ze země), cestu hlavního hrdiny symbolizující dle psychoanalýzy cestu do lidského nitra atd.

1.2.2 Pohádka a její poetika prostoru

Nejen z důvodu výše zmíněného problematického vymezení pojmů „prostor“ a „postava“ bylo pro náš další výzkum podstatné také poukázat na specifika poetiky prostoru v pohádkách se zvláštním zaměřením na prostor „vlastní“ či „cizí“, která jsme za opory v dílech V. J. Proppa (2008), D. S. Lichačova (1975), J. Lotmana (2008), D. Hodrové (1997) a dalších zpřehlednili v samostatné kapitole.

1.2.3 „Prostor vlastní a cizí“ a pojmy s ním související

Kromě ještě podrobnějšího vymezení pojmu „prostor vlastní a cizí“ se tato kapitola zaměřila zvláště na samotné pojmy „vlastní“ a „cizí“. Z důvodu požadavku po co nejuniverzálnější definici, jež by utvořila výchozí bázi pro jejich přesnější explikaci a analýzu s pomocí sekundární literatury z různých oborů humanitních věd v druhé hlavní části práce, jsme je nejprve vymezili za opory ve slovnících spisovné češtiny. A tak jsme popsali i na reprezentativních příkladech z námi zvoleného diskurzu

¹⁰ „Postava“ označuje jev živý, pohyblivý, schopný jednat či se pohybovat a přemisťovat s vlastní intencí; „místo“ jev neživý, nepřenositelný, nepřemístitelný, pohyblivý pouze částečně a jen bez vlastní intence; „předmět“ pak také jev neživý, ale přenosný, popř. přemístitelný, pohyblivý opět jen bez vlastní intence (srov. Ledinská, Šárka: *Poetika prostoru v pohádkách bratří Grimmů a ve vybraných pohádkách K. J. Erbena*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a komparatistiky, 2012. S. 27–28, 36).

objasnili deset sémů pojmu „vlastní“, k nimž jsme vyhledali deset převážně antonymních sémů pojmu „cizí“.

Jednalo se o sémy, jako: „tvořící pravou podstatu, popř. jádro určitého jevu – to okrajové či falešné, s emocionální vazbou – bez emocionální vazby, s příbuzenskou vazbou – bez příbuzenské vazby, podobné – odlišné, s někým/něčím související (např. ve vztahu části a celku) – nesouvisející, známé – neznámé, obvyklé nebo blízké – neobvyklé, popř. vzdálené, autorské – neautorské či neprávem přivlastněné, od někoho/něčeho pocházející – nepocházející, někomu patřící – nepatřící (odcizené)“.¹¹

Dále jsme se zaměřili na stanovení, popř. volbu a deskripci subjektu onoho vztahu k prostoru jako k tomu vlastnímu či cizímu i subjektu hodnocení tohoto vztahu, při níž jsme rozlišili tzv. subjekt evaluující, evaluovaný a evaluační.

V případě evaluujícího subjektu rozhoduje o označení určitého prostoru jako mu vlastního či cizího vnímající subjekt sám, který se v daném prostoru obvykle i přímo nachází. Tedy vnímatel daného prostoru – ten, o jehož vazbě, popř. „ne-vazbě“, k danému prostoru je řeč, a hodnotitel této vazby je jedna a táž osoba. Typ evaluujícího subjektu v naší práci však nebylo možné využít, neboť postavy pohádek jen zřídka přímo, popř. ústy vševědoucího vypravěče, explicitně pojmenovávají či vyjadřují své vztahy k prostorům a jejich součástí.

U subjektu evaluovaného o označení určitého prostoru pro onen subjekt jako vlastního či cizího nerozhoduje přímo daný subjekt, jehož se vazba nebo „ne-vazba“ k onomu prostoru týká, nýbrž jiný subjekt (hodnotitel) za něj na základě objektivních, popř. explicitních informací, které je schopen o onom evaluovaném subjektu a jeho vazbách k danému prostoru získat. Tedy vnímatel daného prostoru (evaluovaný subjekt), o jehož vazbu k prostoru se jedná, a hodnotitel daného prostoru jako pro evaluovaný subjekt vlastního či cizího jsou dvě různé osoby.

Evaluovaným subjektem se v naší práci stal hlavní hrdina pohádky. A to nejen proto, že projde obvykle nejvíce prostory ze všech postav, ale také si prostor či jeho součásti nejvíce přivlastňuje – viz jeho komunikace i s jevy neživými, přijetí a tolerance jevů nepřijatelných atd. V zohlednění dalších postav, popř. vypravěče pohádek, nám bránil nejen velký rozsah této práce, ale také nedostatek informací o nich; ve zvolení externích subjektů, tedy např. čtenářů a autorů výše uvedených pohádek, pak překážkou byla zvláště velká subjektivita, obtížná odborná

¹¹ Srov. hesla „vlastní“ a „cizí“ in: SSČ a SSJČ in: ÚJČ AVČR: *Internetová jazyková příručka*. [Online]. 2008 [Cit. 13. 6. 2019]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz>.

uchopitelnost, popř. nedostupnost informací. Oním druhým subjektem, který hodnotí vztah evaluovaného subjektu k prostoru, se stal tzv. evaluační subjekt. Za evaluační subjekt jsme zvolili autora této disertace.¹²

Po upřesnění pojmů „přivlastnit (si)“ a „odcizit (se)“, které v této práci mají mnohem širší a univerzálnější sémantický rozsah, než jaký jim přisuzují jednotlivé slovníky spisovné češtiny, přesněji se jedná o přivlastnění a odcizení v rozsahu všech výše popsaných sémů pojmů „vlastní“ a „cizí“, jsme se zaměřili také na zmapování procesů, impulzů a tendencí přivlastnění či odcizení prostoru člověku v dějinách lidstva obecně¹³ i v moderní literatuře.

Při něm jsme sledovali vývoj člověka od jeho úzkého propojení, ba „ztotožnění se“ s prostorem, které jsme v práci nazvali „univerzálním já“, v období prvobytného mírného klimatu i dostatku potravy (srov. mýty) přes postupné vydělování z něj (z prostoru) s příchodem prvních klimatických změn a ubýváním potravy zesílené v období středověkých astronomických objevů či zjištění (zvláště o nekonečnosti vesmíru) a vrcholící v 19. stol. nebo na začátku 20. stol. v přiklonění se většiny empirických věd k upřednostnění času na úkor prostoru, „umrtvení“ i relativizaci prostoru a vydělení subjektu z něj. Vývoj pak pokračoval přes opětovné „omilostnění“ prostoru, které mimo jiné umožnily technologie i poznatky vedoucí ke „zbožštění, vševědoucnosti či nekonečnosti člověka“ 20. a 21. stol. a bylo podpořeno tzv. moderním prostorovým obratem, jenž naopak přinesl upřednostnění prostoru na úkor času ve všech vědeckých disciplínách, prostor znovu „oživil“ a vrátil mu také jeho subjekt.¹⁴

I v literatuře se tak z původní mrtvé kulisy či pouhého kontejneru na objekty 19. stol.¹⁵ stal ve stol. 20. a 21. „živý“ a klíčový pojem nejen literární teorie. Prostorový obrat se v ní dále projevil „zprostorováním“ jazyka, myšlení i umění¹⁶ a

¹² Nezvolení jiných či dalších subjektů pohádky za evaluační subjekt proběhlo ze stejného důvodu jako tomu bylo při elekcí subjektu evaluovaného.

¹³ Informace o jednotlivých objevech, událostech i osobnostech dějin mimo jiné v rámci jejich chronologického uspořádání v této kapitole byly čerpány z Otto, Jan (ed.): *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 28 sv. Praha: J. Otto, 1888–1909.

¹⁴ Tento odstavec srov. Tlustý, Jan: *Prostor žitý jako metafora smyslu*. S. 247–249. In: *Prostor v jazyce a v literatuře. Sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta, Katedra Bohemistiky, 2007. S. 247.

¹⁵ Srov. Kosková, Helena: *Metamorfózy prostoru*. S. 236–239. In: *Prostor v jazyce a v literatuře. Sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta, Katedra Bohemistiky, 2007. S. 236.

¹⁶ Srov. Frank, Michael C.: *Die Literaturwissenschaften und der spatial turn: Ansätze bei Jurij Lotman und Michail Bachtin*. S. 53–80. In: Hallet, Wolfgang von; Neumann, Birgit (hrsg.): *Raum und*

„v jeho kontextu literatura či literární věda začala využívat také témata a koncepty věd doposud mnohem více orientovaných na prostor, jako např. geografie, architektury i dalších“ (srov. tamtéž, s. 56).

Dosažení prvobytného „univerzálního já“, tedy onoho opětovného úzkého propojení či „ztotožnění“ subjektu s prostorem, však v současnosti mimo jiné brání upozadění temporální složky prostoru, které nejspíše nebude překonáno, dokud člověk nepřemůže svůj strach ze smrti a s ní spojeného lineárního času.

2. ANALYTICKÁ A KOMPARATIVNÍ ČÁST PRÁCE

2.1 UPŘESNĚNÍ A ANALÝZA JEDNOTLIVÝCH SÉMŮ POJMŮ (PROSTOR) „VLASTNÍ“ A „CIZÍ“ V POHÁDKÁCH

Za účelem ještě hlubšího proniknutí do sémantiky pojmů (prostor) „vlastní“ a „cizí“ jsme se zaměřili na podrobnou analýzu jejich sémů. Tyto byly explikovány s pomocí konkrétně zvolených aspektů z výše uvedeného pohádkového diskurzu, jež je co nejpřesněji reflektovaly – např. sém pojmu „vlastní“ jako „náležející někomu“ byl popsán na vlivu vztahu hlavního hrdiny k majetku na jeho přivlastňování prostoru či odcizování se mu, sém „příbuznosti“ na vlivu jeho vztahu k rodině atd.; a se zřetelem na přístupy k uvedeným pojmům či jejich sémům v jednotlivých humanitních vědách. Vzhledem k již zmíněné obsažnosti sekundární literatury, zabývající se danými přístupy, posloužila tato spíše jako inspirace, popř. rámeček oněch explikací než jako jejich vyčerpávající zdroj.

Přesněji řečeno, v případě sému pojmu „vlastní“ jako „blízký, obvyklý“ jsme např. zmapovali motiv hlavního hrdiny jako „cizince mezi cizinci“¹⁷ i jeho vztahu k cizím zemím či jiným světům a na podkladě díla T. Todorova (1996) i E. Saida (2003) bylo odhaleno nejen množství jeho analogických rysů s prvobytnými obyvateli kolonizovaných území, ale také jsme identifikovali další prvky, které usnadňují danému hrdinovi přijetí (přivlastnění) pro něj zpočátku cizího prostoru, jako např. stereotypnost či velká univerzálnost, a tím i analogie popisu jednotlivých cizích zemí

Bewegung in der Literatur. Die Literaturwissenschaften und der Spatial Turn. Bielefeld: Transcript Verlag, 2009. S. 58.

¹⁷ Srov. Chaloupková, Anna: *Existence a odcizení v Camusově Cizinci.* Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury, 2009. S. 26.

v pohádkách s jeho domovem, hrdinovy vlastnosti, popř. schopnosti atd. V dané kapitole byl zohledněn také motiv Foucaultových (2003) „utopii“ či „heterotopii“.

Inspiruje se zvláště díly E. Lévinase (1997) a M. Heideggera (2018), jsme dále např. zanalyzovali v rámci sému pojmu „vlastní“ jako „tvořící podstatu jevu“ formování identity hlavního hrdiny ve vztahu k prostoru. Přitom jsme vyšli mimo jiné z Lévinasova přístupu k motivu tváře a z Jungova archetypu stínu – v této práci reprezentovaného zvláště škůdcem nebo antagonistou hlavního hrdiny, jež jsme vůči hrdinově identitě vymezili či s ním porovnali a zároveň na základě psychoanalýzy identifikovali jakožto komplementární součást hlavního hrdiny, která se s jejím zánikem či vymizením z pohádky s daným hrdinou symbolicky integruje.

2.2 PROSTOR „VLASTNÍ“ A „CIZÍ“ VE TŘECH PROSTOROVÝCH DVOJICÍCH

V této části práce jsme se zaměřili na deskripci, analýzu a komparaci tří konkrétně zvolených prostorových dvojic, které ony prostory „vlastní“ a „cizí“ ve vztahu k hlavnímu hrdinovi v pohádkách reprezentují. Jedná se o dvojice prostorů domova a cesty, živých a mrtvých, blahobytu a nedostatku, které byly vybrány proto, že nám:

1. umožnily postihnout nejzákladnější a nejčastější strukturu cesty hlavního hrdiny: domov – cesta – domov;

2. skrytý smysl za ní: „iniciace jakožto cesta z říše živých přes říši mrtvých do říše živých dle V. J. Proppa tvoří podstatu většiny kouzelných pohádek“;¹⁸

3. obvyklý důvod jejího započetí i ukončení: prostory blahobytu a nedostatku.

„Pohyb či přechod přes hranice uvedených tří dvojic prostorů pak tvoří základ většiny syžetů kouzelných pohádek,“¹⁹ které dle D. Hodrové „můžeme chápat také jako struktury založené mimo jiné na sledu a hierarchii míst, sémantických polí, popř. oblastí“.²⁰

¹⁸ Srov. Propp, Vladimír Jakovlevič: *Morfologie pohádky a jiné studie*. 2. vyd. Jinočany: H & H, 2008. S. 160.

¹⁹ Srov. Lotman, Jurij M.: *Štruktúra umeleckého textu*. Bratislava: Tatran, 1990. S. 261–262, 265–266, 274; popř. Propp, 2008, s. 261–262.

²⁰ Tento odstavec srov. Hodrová, Daniela: *Paměť a proměny míst. Na okraj tematologie a topologie*. S. 5–24. In: Hodrová, Daniela (ed.): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. Praha: H&H, 1997. S. 14.

2.2.1 Prostor domova a cesty

U první dvojice prostorů jsme se zaměřili především na problematiku sémantického vymezení pojmů „já“, „moje“, „vlastní“ a „domov“, stejně jako pojmů „cizí“, „cesta“ a „svět“, i jejich vztahu k hlavnímu hrdinovi.

V rámci toho jsme mimo jiné prokázali hypotézu o sémantickém prolínání či až splývání pojmů „domov“ a „cesta“, popř. možné vzájemné výměně některých jejich funkcí, rolí nebo vlastností, které je v kouzelných pohádkách již z jejich podstaty (srov. např. motiv iniciace) silnější než ve většině jiných žánrů. Souvisí to zvláště s v báchorkách frekventovanou „proměnou“ domova v cestu: motiv odcizení domova, „nedomova“, domov jako prostor, popř. místo výchozí, tedy součást cesty, častá nutnost naprostého zpřetrhání vazeb s domovem atd.; i cesty v domov: multiplikace domova, budování nového domova na cestě, nalezení útočiště před „nedomovem“ na cestě, motiv „univerzálního domova“, kdy se domovem stane celý svět,...

Přítom jsme dospěli k závěru, že účelem tohoto sémantického prolínání či až splývání obou pojmů, popř. sémantické zaměnitelnosti jejich funkcí, rolí i vlastností, je zvláště podpora hlavního hrdiny v přivlastnění si světa (srov. dále).

Kromě deskripce procesu, podmínek a impulzů odcizování domova danému hrdinovi a jeho přivlastňování si cesty, popř. nového i původního domova, jsme dále prokázali hypotézu o úzké kauzální spojitosti vztahů, jaké jsou schopny jednotlivé pohádkové postavy, v našem případě zvláště onen hlavní hrdina (či jeho stín), k prostoru i jeho součástí navázat, a konstrukce (poetiky) prostoru oněch pohádek. Přítom jsme se inspirovali mimo jiné premisou, podle níž „jsou prostory a místa (nejen) v pohádkách ve skutečnosti podřízené postavám“. ²¹ „Přestože existuje rozsáhlý svět, my se seznamujeme jen s místy, popř. prostory, kterými prošla postava nebo která byla významná pro děj“ (srov. Hodrová, 1994, s. 10). „Místo či prostor tak v jistém smyslu ožívá teprve určitou postavou, začíná existovat skrze ni“ (srov. tamtéž). Disciplínu danou spojitostí se zabývajícím jsme nazvali relativní poetikou a definovali jsme její zákony.

Dodržování těchto zákonů představuje používání charakteristik, schopností, dovedností či konání aktivit vedoucích k navázání a upevnění pozitivních vztahů k prostoru i jeho součástí (jeho přivlastňování) a také předcházení navázání,

²¹ Srov. Zoran, Gabriel: *K teorii narativního prostoru*. S. 39–55. In: *Aluze*. 2009, roč. 13, č. 1. S. 13.

vytvoření či upevnění vztahů negativních (jeho odcizování), což naopak reprezentuje porušování zákonů relativní poetiky.

Postava dodržující dané zákony – a zvláštní schopnosti v tomto ohledu má především hlavní hrdina, tedy navazující pozitivní a pevné vztahy s prostorem, čímž si ho přivlastňuje v mnoha sémech daného pojmu,²² je v pohádkách na své cestě podpořena a může v ní pokračovat až do jejího cíle, popř. k úspěchu – tedy je i poetika či konstrukce prostoru dané cesty, a tím i pohádka, dále utvářena, rozvíjena.²³

Naopak postava (srov. zvláště pohádkové stíny), která dané zákony porušuje, prostoru nebo světu se odcizuje, na své cestě obvykle uvázne, poetika či konstrukce prostoru její cesty (a tím i pohádka) tedy není dále rozvíjena, popř. je omezena a daná postava mnohdy končí tragicky či z pohádky „zmizí“. Na základě toho jsme dospěli k závěru, že pohádka postavu podporuje v přivlastnění si cesty, popř. světa, a že je v ní motiv přivlastnění prostoru postavě, v této práci zvláště hlavnímu hrdinovi, důležitým jevem pro utváření poetiky prostoru – především cesty postavy, báchorky.

2.2.2 Prostor živých a mrtvých

V rámci této kapitoly jsme vymezili, popř. explikovali tři typy života i smrti: fyzický, mentální či duševní, a popsali jejich reprezentaci v pohádkách. Motiv „říší živých a mrtvých“ byl v naší práci z rozsahových důvodů omezen jen na jejich v námi zvoleném diskurzu nejfrekventovanější zástupce. Tedy říše mrtvých reprezentovaly prostory, kam v báchorkách nejčastěji odchází duše člověka po jeho smrti. Těmi jsou biblické prostory nebe, pekla a ráje, stejně jako prostory podvodní (viz dušičky v hrnečkách vodníka) a podzemní (hrob). V rámci říší živých jsme se pak zaměřili především na lidská obydlí a okrajově i svět zvířecí v nich.

Záměrem této kapitoly byl pokus o odhalení silného inspiračního zdroje oněch bájných říší mrtvých v každodenní realitě nejen postav či hlavního hrdiny pohádek, ale zvláště reálného člověka, tedy i autorů nebo vypravěčů oněch pohádek, a danou hypotézu se nám na základě komparace zvolených pohádkových říší mrtvých s jednotlivými říšemi živých,²⁴ ať již v rámci reálných prostorů, či jejich reflexí

²² Nekriticky ho přijímá, toleruje, poznává, komunikuje či navazuje emocionální vazby s ním atd.

²³ Srov. „Lidé znalí tóry jsou staviteli světa“ (Lévinas, Emmanuel: *Etika a nekonečno*. Praha: ISE, 1994. S. 81).

²⁴ Informace k historickým reáliím, které se týkají bydlení a života nejen ve středověku, jsme čerpali z Petrůň, Josef (ed.): *Dějiny hmotné kultury*. 1. díl. 1. sv. Praha: SPN, 1985; Smetánka, Zdeněk: *Legenda o Ostožovi: archeologie obyčejného života*. 3. opr. a dopl. vyd. Praha: NLN, 2010; Fišerová,

v pohádkách, a odhalení množství vzájemných analogií podařilo prokázat. Při stanovení dané hypotézy jsme se inspirovali zvláště Erbenovým tvrzením, že jsou „říše mrtvých jen prodloužením našeho světa na onen s tím, že vše, co je zde krásné, je i v nebi a vše, co je zde strašlivé, je i v pekle“.²⁵

V rámci pohádkového pekla jakožto říše mrtvých jsme našli nejvíce jeho analogií s příbytky chudých lidí, popř. světem zvířat v nich, či s vězením, a to jak v pohádkách, tak i v reálném prostoru. Prostor pekla nám evokoval zvláště zemljanky, neboť tato obydlí chudých lidí jsou analogicky s peklem situovaná v zemi, bez oken, jen s dírou ve stropě na odvod kouře, tedy temná, začouzená, s ohništěm a kotlem na přípravu jídla uprostřed, popř. později s černou kuchyní či pecí (srov. pekelné lože). Ojedinele je v nich ve shodě s peklem také nábytek nebo další předměty, jako měšec, kabát, boty,...

V případě podobnosti čertů či jejich obětí s chudými lidmi, žebráky, ale i zvířaty, k nimž bývá zlý člověk někdy přirovnáván, vězni, popř. strážci vězňů, se jednalo zvláště o jejich špinu, kožich, nečesání, nemytí, zvířecí atributy nejen čertů, chování v bídě jako zvířata, uvěznění v klecích, za mřížemi a připoutání řetězy, s nimiž chřestí, řev či blekotání (např. po dlouhém mlčení ve vězení), mučení, týrání (třeba hlady, bitím), nucení k tvrdé a otrocké práci, hraní karet, praní se, ženění atd.

V pytlích, kromě jejich použití na uhlí v zimě – než byly nahrazeny igelitkami z obchodů, přinášeli lidé, podobně jako čerti, také zvířata (duše) chycená v lese²⁶ nebo koupená na tržištích domů, aby si je v kotli s vřící vodou či olejem, popř. na onom pekelném loži – v troubě, peci, uvařili i upekli, což nám evokuje např. motiv pekelné pečeně v Grimmově pohádce *Čertův začouzený bratr*. I další příprava jídla lidí ze zvířat připomíná chování čertů k hříšným duším, jako výměna zvířat (duší) za službu či peníze (srov. úpisy, smlouvy, účtenky), jejich svazování, vážení, trhání na kusy, porcování, pečení na ohni i v ohnivě peci, napichování vidlemi (vidličkou), noži atd.

V rámci nebe jako říše mrtvých jsme poukázali na jeho tři v námi zvolených pohádkách se často navzájem prolínající typy, tedy nebe jako oblohu – svět ptáků, nebe jako ono zlaté království (srov. biblické Království Boží) – nejčastěji v podobě

Doubavka: *Domov jako místo*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy, 2005.

²⁵ Srov. heslo „peklo“ a „ráj“ in: Erben, Karel Jaromír; Bechyňová, Věnceslava; Černý, Marcel; Kaleta, Petr (ed.): *Slovanské bájesloví*. Praha: Etnologický a Slovanský ústav AV ČR, 2009. S. 383, 394.

²⁶ Srov. čert jako zelený mládenec.

zlatého zámku nebo města, a nebe jako nadoblačnou říši andělských, svatých či Božích bytostí i personifikovaných vesmírných těles, které také nezřídka žijí v onom zlatém zámku. Nejen v případě zlatého zámku, popř. města, na vysoké hoře nebo ostrově, který představuje nejfrekventovanější prostor v našich diskurzích nebe zastupující, jsme odhalili množství analogií s příbytky bohatých lidí,²⁷ zvláště jejich zámky, paláci i dalšími sídly, a to opět jak v prostoru reálném, tak i v rámci jeho reflexe v pohádkách.

Příkladem může být umístování takových sídel na konce světa (horizont) či vyvýšená místa: hory, ostrovy i kopce obklopené vodním příkopem, přičemž jsme poukázali na splývání vody nejen v pohádkách a mýtech s „vodami nebeskými“ – oblohou. Dále se v nebi i v bohatých lidských obydlích vyskytují hostiny, popř. svatby, čistota, nádhera, trůn a další nábytek, poklady, překrásné zahrady, blahobyt či dostatek jejich obyvatel, zahálka, bezpečí, klid, bezstarostnost, služebnictvo neboli Služebníci Boží, stráž či (nebeské) vojsko daný prostor střežící i chránící atd.

S ohledem na četné analogie andělů, svatých nebo nebeských vládců s lidskými vládci můžeme dále zmínit královské solární atributy, např. zlaté insignie, čistotu, zlatý, bílý nebo barevný šat, krásu, ctnostné chování (rytířské mravy, spravedlnost a čest králů), motiv soudce (král i Bůh jako svrchovaný soudce), moudrosti, péče, zodpovědnosti (král jako otec lidu, Bůh Otec) i vševědounosti – jen nejvyšší vrstvy (popř. kněží) měly ve středověku přístup ke vzdělání, knihám; atd.

Při hledání pohádkového, popř. reálného prostoru, který by představoval zdroj inspirace pro prostor pohádkové rajske zahrady jakožto říše mrtvých, jsme, inspirovaní výsledky předchozího výzkumu (analogie nebe a zámku), upřednostnili pozemskou královskou zahradu, tak často spojovanou právě se zámkem, a opět odhalili množství podobností.

Jejich analogiemi byly např.: péče o ony zahrady, jejich střežení (zvláště zvířecími bestii), přístup jen pro vyvolené, tedy vznešené, popř. čisté bytosti či bytosti se solárními atributy (viz královská rodina), které jsou obvykle zároveň také majiteli daných zahrad a (někdy v zastoupení služebnictva) o ně pečují, obvyklá přítomnost léčivých stromů i pramene „živé“ vody, omezený počet zvířat, popř. výskyt zvířat převážně okřídlených, užitečných, mírumilovných, bílých, barevných či se solárními atributy (pávů, labutí, motýlů), plodnost, ohraničení vodou (oblohou)

²⁷ Na myšlenku spojení nebe s prostory bohatých lidí, stejně jako zámeckých sluhů se Služebníky Božími, nás přivedl Huang, Juan (praktikující lékař, Mikanova 3251/7, Praha 10), dne 13. ledna 2016.

nebo putování přes vodu do nich, umístění na konce světa (horizont), na hory i kopce do výše, jiné plynutí, popř. zastavení času v obou zahradách či jeho omezená moc, motiv ztraceného ráje jako neopečovávané zpustlé zahrady, která ztratila své výše zmíněné pečující majitele, atd.

V neposlední řadě jsme při hledání analogií pohádkové podvodní říše mrtvých s prostory reálnými či jejich reflexí v pohádkách jakožto říšemi živých vyšli z lidové představy, na niž poukázal K. J. Erben, o vodním, popř. zimním čertu, který se v zimě stahoval pod vodu.²⁸ Na základě toho jsme dospěli k hypotéze, že se (analogicky s peklem) i světu vodníka nejvíce podobají příbytky chudých lidí, tentokrát však v zimě. Neboť tehdy jsou pod zmrzlou vodou – pod sněhem. Jsou plné vody z tajícího sněhu nebo rampouchů, díky čemuž připomínají ony vodníkovy vodní či křišťálové paláce. V nich má tento, podobně jako lidé ve svých příbytcích, nábytek – stůl, židle (výjimečně i postel) a další lidské vybavení, stáda koní, dobytka atd.²⁹

Vodníkovy dušičky v hrnečkách jsme opět porovnali s chováním lidí ke zvířatům nebo při přípravě jídla z nich a i v tomto případě jsme odhalili množství podobností. Vodník láká lidi na stejné předměty, s jejichž pomocí se dříve lovil ryby či chudí lidé pytláčili, navíc je aktivní v době příhodné také pro pytláčení a naopak se skrývá na dně vody v době, kdy bylo i pytláčení znemožněno, poté uchovává duše v keramických hrnečkách, tak jako lidé uchovávali přes zimu nasolené maso zvířat.³⁰

A sám vodník nese opět četné společné rysy s (nejen chudým promrzlým) člověkem v zimě (má skleněné střevíce, bambulky na prstech připomínající puchýře při omrzlinách, blekotavou mluvu mrazem ztuhlých úst, nosí frak, klobouk, vysoké boty, kape z něj voda jako z člověka, který se brodil sněhem, bez vody vydrží jen pár dní atd.) či člověkem utonulým (má blátivé tělo, trávu ve vlasech nebo vousech, nafouklé tváře i břicho, zelenou a jinou barvu kůže) – srov. pohádky.

Prokázání všech stanovených hypotéz o silné analogii pohádkových říší mrtvých s říšemi živých v pohádkách i prostoru reálném, a tedy o silné inspiraci daných říší mrtvých říšemi živých, se může stát nejen přínosem i podnětem pro jejich budoucí zkoumání či interpretace, ale dovedlo nás také ke zjištění, že jsou říše mrtvých hlavněmu hrdinovi pohádek jakožto prostory mu nejcizější, podobně jako cizí

²⁸ Srov. heslo „vodník“ in: Erben, 2009, s. 432.

²⁹ Konec tohoto odstavce a odstavec následující srov. Růžička, Josef: *Slovanské bájesloví*. Olomouc: R. Promberger, 1907. S. 123-124.

³⁰ Tento a následující odstavec srov. Váňa, Zdeněk: *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha: Panorama, 1990. S. 115-116.

země a jiné světy (srov. výše), již ve skutečnosti dávno vlastní (známé, obvyklé, s ním související,...) či mu snadno „přivlastnitelné“ (přijatelné, poznatelné, s ním spojitelné,...).

2.2.3 Prostor blahobytu a nedostatku

V rámci poslední dvojice prostorů jsme se zabývali především zákony relativní poetiky ve vztahu k přivlastňování si (prostorů) blahobytu a nedostatku³¹ hlavním hrdinou, ale i dalšími postavami – zvláště stíny, a to v nejširším smyslu daných slov, tedy (ne)dostatku lásky, zdraví, moudrosti, majetku, přátel atd. I zde se nám podařilo prokázat hypotézu o nezanedbatelném kauzálním spojení vztahu hlavního hrdiny k prostoru i jeho součástí a možnosti si přivlastnit či mu odcizit blahobyty, popř. prostory blahobytu, tedy i (ne)budování jejich (poetiky) prostoru v pohádkách.

Přesněji jsme došli k závěru, že na základě úzkého spojení mikrokosmu a makrokosmu v pohádkách³² představuje cesta k blahobytu či nedostatku (nejen) hlavního hrdiny jen exteriorizaci jeho vnitřního stavu (srov. psychologie). Tedy vnitřní blahobyty či dostatek, jako dobrota, soucit, štědrost (nemá strach z nedostatku), a zvláště zlaté srdce, ústící v dodržování zákonů relativní poetiky a s tím spojené přivlastňování si světa, postavu dříve či později dovede nejen k blahobytu vnějšímu, objektivnímu, ale především vnitřnímu, subjektivnímu, tedy k prospěchu a radosti i ze sebemenšího blahobytu. Podmínkou ale toho všeho je také obvykle vztah k živým jevům silnější nežli vztah sám k sobě nebo k jevům neživým a ochota se vzdát pro živé součásti světa, popř. pro svět, veškerého parciálního blahobytu (i toho nejcennějšího) – viz darování posledního krajíce chleba, utkání se s drakem atd., což má svůj účel, který je explikován v závěrečné kapitole.

Naopak chudoba či nedostatek vnitřní, jako sobeckost, lakomství, hrabivost (pocit nedostatku), nevšímavost, věčná nespokojenost, kamenné, ledové či žádné srdce, duše umístěná mimo tělo – tedy vnitřní prázdnota, atd., zvláště z toho plynoucí porušování zákonů relativní poetiky i neochota vzdát se parciálního jevu blahobytu pro svět, popř. lpění na něm, nebo upřednostňování sám sebe a jevů neživých před ostatními, jevy živými, ústí dříve či později v nedostatku postavy nejen ve vnějším

³¹ Pojmy „blahobyty“, „dostatek“ a „bohatství“, vycházejí z definice jejich základních sémů ve slovnících spisovné češtiny, v práci používáme synonymně, stejně jako pojmy „nedostatek“ a „chudoba“ (srov. dané pojmy in: *SSČ a SSJČ in: ÚJČ AVČR: Internetová jazyková příručka*. [Online]. 2008 [Cit. 13. 6. 2019]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz>).

³² Srov. Meletinskij, Jeleazar Mojsejevič: *Poetika mýtu*. Praha: Odeon, 1989. S. 150.

světě, tedy v nedostatku objektivním, ale opět zvláště subjektivním. Protože, třeba i pokud dané postavě objektivní blahobyt nadále zůstane, nemá z něj prospěch, např. cítí stejně nedostatek, a chce proto stále víc, nebo jí z jiného důvodu ani sebevětší blahobyt bez vnitřního bohatství nepřinese štěstí a pocit dostatku. A tento subjektivní pocit nedostatku k dané postavě pak dříve či později na základě již výše zmíněné exteriorizace přitáhne i onen nedostatek vnější, objektivní.

3. ZÁVĚR: SVĚT HRDINOVI CELE „VLASTNÍ“

Původně stanovené dva hlavní cíle naší disertační práce, tedy terminologické či teoretické vymezení a upřesnění poetiky prostoru „vlastního“ a „cizího“ v literárním díle obecně a především v pohádkách i deskripce, zanalyzování či porovnání tří dvojic prostorů, které daný prostor „vlastní“ a „cizí“ reprezentují, přesněji prostorů domova a cesty, živých a mrtvých, blahobytu a nedostatku, v pohádkách K. J. Erbena, bratří Grimmů, B. Němcové i L. Bechsteina, se i přes mnohé těžkosti nakonec podařilo splnit.

Kromě vytvoření teoretické báze pro naše další zkoumání, zvláště deskripce, explikace i analýzy základních pojmů práce a zmapování historického či literárního vývoje tzv. prostorového obratu jsme v disertaci dosáhli také dalších výsledků.

Díky výše uvedenému výzkumu a na jeho základě prokázaným hypotézám, např. o analogii či vzájemné sémantické zaměnitelnosti prostorů domova a cesty, živých a mrtvých, o vlivu (ne)dodržování zákonů relativní poetiky na podporu nebo zastavení (nejen) hlavního hrdiny při jeho cestě do světa, popř. do prostorů blahobytu, a tedy i na konstruování (poetiky) pohádkových prostorů, jsme dospěli k závěru, že v pohádkách je úspěšný a na své cestě podpořen ten, kdo si celý svět bezpodmínečně přivlastňuje, jemuž je svět vlastní. A to natolik, že je ochoten se pro něj čehokoliv parciálního vzdát. A naopak je na své cestě zastaven či neúspěšný ten, kdo se světu, třeba i jen pro jeho parciální přivlastnění, odcizuje. Tímto jsme prokázali také poslední hypotézu naší práce, týkající se jednoho z hlavních záměrů pohádek, kterým je dovést hlavního hrdinu – a skrze něj na základě edukační funkce pohádky snad i jejího čtenáře, k přivlastnění si světa.

Z toho důvodu je hrdinovo počáteční vzdání se všeho, zpřetrhání vazeb se vším, tedy odcizení se jeho parciální skutečnosti (domovu, rodině, identitě i životu), v pohádkách signifikantní, a to nejen pro jeho budoucí iniciaci. Umožní mu totiž

přivlastnění si světa jako celku, v němž by mu daná původní parciální přivlastněná skutečnost mohla bránit, neboť by přes ni zbytek světa mohl přestat vnímat,³³ což by mu mohlo znemožnit zdědit opravdu celé království.

³³ Srov. Lévinas, Emmanuel: *Totalita a nekonečno*. Praha: OIKOYMENH, 1997. S. 131 a 188; Lévinas, Emmanuel: *Čas a jiné*. Praha; Liberec: Dauphin, 1997. S. 35.

4. VYBRANÁ LITERATURA

4. 1 VYBRANÁ PRIMÁRNÍ LITERATURA

Bechstein, Ludwig: *Deutsche Märchen und Sagen*. 3. Aufl. Berlin: Aufbau, 1981.

Erben, Karel Jaromír: *České národní pohádky*. Praha: Bystrov & synové, 1995.

Erben, Karel Jaromír: *České pohádky*. Praha: Melantrich, 1939.

Grimm, Jacob Ludwig Karl; Grimm, Wilhelm Karl: *Německé pohádky*. Praha: SNKLU, 1961.

Grimm, Jacob Ludwig Karl; Grimm, Wilhelm Karl: *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988.

Němcová, Božena: *Národní báchorky a pověsti*. 1. sv. Praha: SNKLHU, 1954.

Němcová, Božena: *Národní báchorky a pověsti*. 2. sv. Praha: SNKLHU, 1954.

4. 2 VYBRANÁ SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

Ariés, Philippe: *Dějiny smrti*. 1. díl. Doba ležících. Praha: Argo, 2000.

Bachelard, Gaston: *Poetika prostoru*. Praha: Malvern, 2009.

Bachelard, Gaston: *Voda a sny: esej o obraznosti hmoty*. Praha: Mladá fronta, 1997.

Bachtin, Michail Michajlovič: *Román jako dialog*. Praha: Odeon, 1980.

Benoist, Luc: *Znaky, symboly a mýty*. Praha: Victoria Publishing, 1995.

Campbell, Joseph: *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017.

Eliade, Mircea: *Mýty, sny a mystéria*. Praha: Oikoymenh, 1998.

Erben, Karel Jaromír; Bechyňová, Věnceslava; Černý, Marcel; Kaleta, Petr (ed.): *Slovanské bájesloví*. Praha: Etnologický a Slovanský ústav AV ČR, 2009.

Fišerová, Doubravka: *Domov jako místo*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy, 2005.

- Foucault, Michel: *O jiných prostorech*. S. 71–86. In: Foucault, Michel: *Myšlení vnějšku*. 2. vyd. Praha: Hermann & synové, 2003.
- Frank, Michael C.: *Die Literaturwissenschaften und der spatial turn: Ansätze bei Jurij Lotman und Michail Bachtin*. S. 53–80. In: Hallet, Wolfgang von; Neumann, Birgit (hrsg.): *Raum und Bewegung in der Literatur. Die Literaturwissenschaften und der Spatial Turn*. Bielefeld: Transcript Verlag, 2009.
- Franz, Marie-Louise von: *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998.
- Frazer, James George: *Zlatá ratolest*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994.
- Fromm, Erich: *Mít, nebo být*. Praha: AURORA, 1969.
- Harák, Ivo: *Kde je doma*. S. 366–369. In: *Prostor v jazyce a v literatuře. Sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta, Katedra Bohemistiky, 2007.
- Heidegger, Martin: *Bytí a čas*. Praha: OIKOYMENH, 2018.
- Hodrová, Daniela: *Místa s tajemstvím: (kapitoly z literární topologie)*. Praha: Koniasch Latin Press, 1994.
- Hodrová, Daniela: *Paměť a proměny míst. Na okraj tematologie a topologie*. S. 5–24. In: Hodrová, Daniela (ed.): *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. Praha: H&H, 1997.
- Hrbata, Zdeněk: *Prostory, místa a jejich konfigurace v literárním díle*. S. 315–510. In: Červenka, Miroslav (ed.): *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005.
- Hůlová, Sylva: *Brány jiných světů: Podoba hranice Jiného světa v keltských a staroseverských příbězích*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav filozofie a religionistiky, 2013.
- Chaloupková, Anna: *Existence a odcizení v Camusově Cizinci*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury, 2009.

- Kaiseršotová, Tereza: *Mapování pojmu „jinakost“ z mezioborové perspektivy*. Rigorózní práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav etnologie, 2014.
- Krupková, Tereza: *Úzkost a odcizení v díle Juana Carlose Onettiho*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav románských studií, 2011.
- Ledinská, Šárka: *Poetika prostoru v pohádkách bratří Grimmů a ve vybraných pohádkách K. J. Erbena*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a komparatistiky, 2012.
- Lévinas, Emmanuel: *Čas a jiné*. Praha; Liberec: Dauphin, 1997.
- Lévinas, Emmanuel: *Etika a nekonečno*. Praha: ISE, 1994.
- Lévinas, Emmanuel: *Existence a ten, kdo existuje*. Praha: OIKOYMENH, 2009.
- Lévinas, Emmanuel: *Totalita a nekonečno*. Praha: OIKOYMENH, 1997.
- Lichačov, Dimitrij Sergejevič: *Poetika staroruské literatury*. Praha: Odeon, 1975.
- Lotman, Jurij M.: *Štruktúra umeleckého textu*. Bratislava: Tatran, 1990.
- Máchal, Jan: *Bájesloví slovanské*. Olomouc: Votobia, 1995.
- Meletinskij, Jeleazar Mojsejevič: *Poetika mýtu*. Praha: Odeon, 1989.
- Nünning, Ansgar (ed.): *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce, osobnosti, základní pojmy*. Brno: Host, 2006.
- Propp, Vladimír Jakovlevič: *Morfologie pohádky a jiné studie*. 2. vyd. Jinočany: H & H, 2008.
- Růžička, Josef: *Slovanské bájesloví*. Olomouc: R. Promberger, 1907.
- Said, Edward W.: *Orientalismus*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2003.
- Slawiński, Janusz: *Prostor v literatuře: základní rozdělení a úvodní samozřejmosti*. S. 116–129. In: Trávníček, Jiří (ed.): *Od poetiky k diskurzu: výběr z polské literární teorie 70.–90. let XX. století*. Brno: Host, 2002.
- Soja, Edward W.: *Vom „Zeitgeist“ zum „Raumgeist“*. *New Twists on the Spatial Turn*. S. 241–262. In: Döring, Jörg von; Thielmann, Tristan (hrsg.): *Spatial*

Turn. *Das Raumparadigma in den Kultur- und Sozialwissenschaften*. Bielefeld: Transcript Verlag, 2008.

Strauss, Claude Lévi: *Strukturální antropologie*. Praha: Argo, 2006.

Stromšík, Jiří: *Pohádka ve století vědy*. S. 277–284. In: Grimm, Jacob Ludwig Karl; Grimm, Wilhelm Karl: *Pohádky*. Praha: Odeon, 1988.

Tichá, Alžběta: *Pojmy „cizinec“ a „odcizení“ v díle Bernarda-Marie Koltése*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav románských studií, 2012.

Tlustý, Jan: *Hermeneutika literárního prostoru*. S. 55–61. In: Komenda, Petr; Malinová, Lenka; Změlík, Richard: *Místo – prostor – krajina: v literatuře a kultuře*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012.

Tlustý, Jan: *Prostor žitý jako metafora smyslu*. S. 247–249. In: *Prostor v jazyce a v literatuře. Sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta, Katedra Bohemistiky, 2007.

Todorov, Tzvetan: *Dobytí Ameriky: problém druhého*. Praha: Mladá fronta, 1996.

Urbanová, Svatava; Málková, Iva: *Souřadnice míst*. Praha: Ostravská univerzita, 2003.

Váňa, Zdeněk: *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha: Panorama, 1990.

Vlašín, Štěpán (ed.): *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977.

Waldenfels, Bernhard: *Znepokojivá zkušenost cizího*. Praha: OIKOYMENH, 1998.

Zoran, Gabriel: *K teorii narativního prostoru*. S. 39–55. In: *Aluze*, 2009, roč. 13, č. 1.

Žáčková, Kristýna: *Jinakost a identita*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra kulturologie, 2013.

PUBLIKAČNÍ, AKADEMICKÁ A PEDAGOGICKÁ ČINNOST

PUBLIKAČNÍ ČINNOST A GRANTY

- (2017) Odborná monografie: *Cesta mudrců*. Praha: Epoque, 2017.
- (2015–2017) Řešení grantového projektu GAUK (č. 44715): *Významy prostorového invariantu a narativního variování říší mrtvých v obrazech náboženských textů i ve folkloru v době „konce světa“*.³⁴
- (2015) Článek v odborném zahraničním periodiku: *Zur Theorie der Poetik des Raumes in tschechischen und deutschen Märchen*. S. 28–49. In: *Brüner Hefte zu Deutsch als Fremdsprache*, 2014, roč. 7, č. 1–2.
- (2014) Článek v odborném zahraničním periodiku: *Questions of Poetics of Space*. S. 139–147. In: *Mundo Eslavo*, 2014, roč. 13.
- (2012) Recenze v odborném domácím periodiku: *Isaacson, Walter: Steve Jobs*. In: *Iliteratura.cz*. [Online]. 2012 [Cit. 3. 1. 2020]. Dostupné z: www.iliteratura.cz.
- (2010) Recenze v odborném domácím periodiku: *Kathrin Schmidt: Du stirbst nicht!* In: *Iliteratura.cz*. [Online]. 2010 [Cit. 3. 1. 2020]. Dostupné z: www.iliteratura.cz.
- (2010) Kapitola v odborné monografii: *Josef Václav Frič*. S. – . In: Vaněk, V. a kol.: *Mrtví tanečníci: antologie české romantické prózy*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2010. (Z publikace byla z rozsahových důvodů odstraněna.)
- (2009) Kapitola v odborné monografii: *Josef Barák*. S. 128–131. In: Vaněk, V. a kol.: *Rozkošný hrob: antologie české romantické poezie*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2009.

KONFERENCE

- (2012) Cizojazyčný příspěvek na mezinárodní konferenci PRAGESTT: *Poetik des Raumes in Märchen der Gebrüder Grimm und in acht ausgewählten Märchen von Karel Jaromir Erben*.

³⁴ Výsledkem byla výše uvedená monografie.

- (2012) Cizojazyčný příspěvek na mezinárodní konferenci Bavaria Bohemia, Wissenschaft ohne Grenzen: *Topologie in Märchen*.

PEDAGOGICKÁ ČINNOST

- (2018–dosud) Česká zemědělská univerzita: výuka češtiny pro cizince
- (2015–2016) Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, ÚČLK:
 - „Poetika prostoru mytologické a středověké Prahy I“ (seminář ZS)
 - „Pták Fénix a apokalypsa“ (seminář LS)
- (2010–2018) Jazykové školy Britannia, Lingua Nostra, Horizonty, TC-Line, OCA Praga,...: výuka němčiny, češtiny pro cizince, angličtiny, dějin umění,...
- (2010) Arcibiskupské gymnázium Praha: výuka českého jazyka a literatury
- (2009) Obchodní akademie v Dušně: výuka německého jazyka a literatury

ZAHRANIČNÍ PROGRAMY A STÁŽE

- (2014) Universität zu Köln, Philosophische Fakultät: měsíční stáž – výzkum a konzultace s profesory v rámci doktorského studia